

Słowa, które ranią

WIEDZA W PIGUŁCE

W mediach często ujawnia się brak szacunku dla innych. Przybiera tam formę „języka wrogości” lub „mowy nienawiści”. „Mowa nienawiści” to wypowiadanie się w celu znieważenia lub wzbudzenia niechęci wobec jakiejś osoby czy grupy. Charakteryzuje ją nawoływanie do przemocy. „Język wrogości” zaś wyraża negatywne uczucia wobec kogoś, ale nie aż tak silne (np. niechęć czy pogardę).

Szerzenie nienawiści za pomocą języka ma swój początek w stereotypach, uprzedzeniach i uogólnieniach. Często są one głęboko zakorzenione w naszej kulturze. Jak pokazują badania, współcześnie w Polsce językowa wrogość nadal kierowana jest przeciwko Żydom, a w dalszej kolejności — przeciwko Rosjanom i Niemcom. Wynika to między innymi ze skomplikowanej historii naszych relacji z tymi nacjami.

Historię wrogości przechowuje niestety pamięć samego języka. Wiele wyrażen o negatywnym zabarwieniu uczuciowym jest związana z innymi narodowościami. Niektórzy nadal mówią np. „żyd” na skąpca. Czasem tak bardzo przyzwyczajeni jesteśmy do podobnych wyrażen, że nie zastanawiamy się nad ich pochodzeniem. Zapominamy, że nasz język nie jest neutralny i może ranić.

Mowa nienawiści jest kierowana także przeciwko osobom innych wyznań, o innym kolorze skóry czy innych przekonaniach. Każdy z nas może jej doświadczyć — bo każdy z nas jest trochę inny.

W mediach z językiem wrogości stykamy się bardzo często. Używają go również osoby mające możliwość w dużym stopniu oddziaływać na społeczeństwo, np. politycy. Traktują oni język wrogości jako oręż w walce politycznej. Jednocześnie sprawiają, że coraz bardziej się do niego przyzwyczajamy i zaczynamy traktować go jako coś normalnego.

To niepokojące zjawisko. Dlatego wiele osób stara się je zwalczać. Czasem jednak ich działania napotykają na opór tych, którzy obawiają się ograniczenia wolności słowa i anonimowości w sieci. Zwracają oni uwagę, że działania takie jak cenzurowanie forów czy ściganie osób agresywnych w mowie otwiera pole do poważnych nadużyć. Każdy trochę inaczej określa granice mowy nienawiści. Może okazać się, że dążenie do jej ograniczania doprowadzi do uniemożliwienia jakiegokolwiek krytyki.

Może spór pomiędzy wrogami mowy nienawiści a obrońcami wolności słowa nie powstałby, gdyby każdy z nas posługiwał się językiem mądrzej. Krytykę można wyrażać również z poszanowaniem uczuć innych osób. A czy ty uważasz, że językowa wrażliwość mogłaby rozwiązać ten problem?

POMYSŁ NA LEKCJĘ

Z mową nienawiści, szczególnie w internecie, spotkał się prawie każdy. Przez doświadczenie można uruchomić w uczestnikach i uczestniczkach refleksję na temat tego, jak nawet niewinnie wyglądające wypowiedzi mogą krzywdzić osoby, do których się odnoszą, a w dłuższej perspektywie doprowadzić do poważnych konsekwencji społecznych.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki:

- znają pojęcia „mowa nienawiści”, „mowa wrogości”, „stereotyp” i „uprzedzenie”; wiedzą na czym zjawiska te polegają, a także umieją zauważyć ich przejawy;

- wiedzą, że język, z którego korzystają nie jest neutralny i starają się zwracać uwagę, żeby tym, co mówią, nikogo nie urazić;
- znają zagadnienie wolności słowa i rozumieją jej ograniczenia.

Przebieg zajęć

1.

Czas: 15 min
 Forma: gra
 Pomoce: kolorowy papier pocięty na paski (bransoletki), klej, wydruk **karty pracy „Społeczności piszą listy”**

Wprowadź uczestników i uczestniczki w grę symulacyjną: podziel grupę na mniejsze, około 6-osobowe zespoły. Liczba zespołów powinna być parzysta — poszczególne pary zespołów przyjmują rolę Społeczności A i B. Każdemu zespołowi-społeczności daj charakterystykę wraz z instrukcją, kolorowe paski papieru (inny kolor dla każdego zespołu) i klej do zrobienia sobie bransoletek.

2.

Czas: 15 min
 Forma: dyskusja
 Pomoce: tablica, kreda/marker

Zbierz grupę razem i uważnie odśłuchaj odczucia wszystkich osób dotyczące kolejnych etapów symulacji (jak się w nich czuli poszczególni członkowie i członkinie zespołów):

- zespół wchodzi w rolę Społeczności i wysyła list,
- wybór osoby, która zanieś list do drugiego zespołu,
- od Społeczności odchodzą osoby (jak się czuje Społeczność, a jak osoba)
- do Społeczności przychodzą nowe osoby (jak się czuje Społeczność, a jak osoba)
- odczytywanie listów w nowych zespołach
- pojawianie się komentarzy do listów (jak się czuje Społeczność, a jak osoba)

Zapisuj wszystkie odczucia hasłowo na tablicy.

Poproś grupę o wyrzucenie do kosza kolorowych opasek i wyjście z ról przyjętych w czasie gry. W dalszej części zajęć zwróć uwagę, czy nikt nie pozostał w roli po zakończeniu ćwiczenia (nie jest smutny, pasywny, czy ktoś komuś nie dokucza, używając elementów gry).

Wraz z grupą podziel internetowe komentarze z symulacji na te charakteryzujące się mową wrogości i na te dotyczące mowy nienawiści. Wspólnie wyodrębnijcie spośród uczuć zapisanych na tablicy te, które towarzyszą osobom, które są obiektem mowy wrogości i nienawiści. Zapytaj grupę, czy wie, z czego wynikają wrogość i nienawiść, oraz charakter poszczególnych negatywnych komentarzy.

3.

Czas: 15 min
Forma: prezentacja osoby prowadzącej
Pomoce: tablica, kreda/marker,
ksero **materiału pomocniczego „Od uprzedzenia do nienawiści”**

Opowiedz krótko, jak powstają i czym są stereotypy i uprzedzenia, kogo dotyczą, a także do czego mogą doprowadzić (rozdać ksero **materiału pomocniczego „Od uprzedzenia do nienawiści”**). Powiedz, czym charakteryzuje się mowa wrogości i nienawiści w internecie, jaki jest spór między zwolennikami karania osób posługujących się mową wrogości i nienawiści a zwolennikami niczym nieograniczonej wolności słowa. Zapytaj, gdzie wg nich jest granica między krytyką o obrażaniem. Na koniec powiedz, że język, z którego korzystamy nie jest neutralny i zapytaj, jak uczestnicy sami komunikują się w internecie i jak mogą reagować na mowę wrogości i nienawiści innych w internecie, na czym polega ich rola w jej przeciwdziałaniu.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzeniu zajęć ich uczestniczki i uczestnicy:

- nie traktują tematu zajęć za marginalnego i niewartego zainteresowania?
- z większą wrażliwością dobierają słowa?
- mają świadomość swoich stereotypów i uprzedzeń i starają się je kontrolować?
- wiedzą o powinności reagowania na mowę nienawiści i wrogości, której są świadkami?
- rozumieją relacje/różnice między wolnością słowa, prawem do krytyki a mową nienawiści?

Opcje dodatkowe

Przygotujcie krótki poradnik „Jak reagować na mowę wrogości i nienawiści w internecie”.

MATERIAŁY

Karta pracy „Społeczności piszą listy”

Materiał pomocniczy „Od uprzedzenia do nienawiści”

ZADANIA SPRAWDZAJĄCE

Zadanie 1.

Oznacz zdania jako prawdziwe lub fałszywe:

1. Każdy ma stereotypy i uprzedzenia. [rozwiązanie: prawda] [Prawda/Fałsz]
2. Na mowę nienawiści i wrogości najlepiej odpowiadać, używając tego samego języka. [rozwiązanie: fałsz] [Prawda/Fałsz]
3. Gdy kogoś krytykuję, mogę mieć pewność, że ten ktoś nie zrozumie tego jako obrazy. [rozwiązanie: fałsz] [Prawda/Fałsz]

SŁOWNICZEK

- **anonimowość:** brak możliwości zidentyfikowania osoby.
- **język wrogości:** wyrażanie negatywnych uczuć (np. pogardy, niechęci) w stosunku do jakiejś osoby lub grupy.
- **mowa nienawiści:** wypowiadanie się w celu znieważenia jakiejś osoby czy grupy lub wzbudzenia niechęci wobec niej. Nawoływanie do przemocy jest typowe dla mowy nienawiści. Często przyczynia się do rozpowszechniania rozmaitych uprzedzeń i kłamliwych stereotypów.
- **stereotyp:** nacechowany emocjonalnie, uproszczony obraz jakiegoś zjawiska. Jest tworzony na podstawie pewnych fałszywych przekonań i uogólnień. Bardzo często dotyczy określonych grup społecznych, zwłaszcza narodowości. Przykładem funkcjonowania stereotypów są żarty o blondynkach.

CZYTELNIA

- **Przestępstwa z nienawiści. Materiał pomocniczy dla trenera** [PDF], oprac.: Marcin Wydra, Roman Rauhut, Mariola Wołoszyn-Siemion, Anna Malmon, Wirginia Prejs, [dostęp: 09.10.2012], Dostępny w Internecie: isp.policja.pl/download/12/1750/przestepstwa_z_nienawisci.pdf.
- Siedlecka Ewa, **Co zrobić z mową nienawiści** [online], Gazeta Wyborcza wyd. 5.08.2012, [dostęp 11.12.2012], Dostępny w Internecie: http://wyborcza.pl/1,75478,12250089,Co_zrobic_z_mowa_nienawisci.html.
- **Język wrogości, mowa nienawiści w internecie**, data: 17.06.2011, [dostęp: 18.02.2013], <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/387999,Jezyk-wrogosci-mowa-nienawisci-w-internecie>.

Tekst: Urszula Dobrowolska, scenariusz: Jan Dąbkowski, konsultacja merytoryczna: Marcin Wilkowski. Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/slowa-ktore-rania/>.

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Cyfrowa Przyszłość, dofinansowanego ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Podstawa programowa:

Język polski, III poziom edukacyjny

Cele kształcenia

III. Tworzenie wypowiedzi.

Wiedza o społeczeństwie, III poziom edukacyjny

Treści nauczania

Życie społeczne

Patriotyzm dzisiaj.

Nowa podstawa programowa:

Wiedza o społeczeństwie, IV-VIII klasa

Treści nauczania

Uczeń uzasadnia, że można pogodzić różne tożsamości społeczno-kulturowe (regionalną, narodową/etniczną, państwową/obywatelską, europejską); rozpoznaje przejawy ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu, oraz uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się tym zjawiskom.

Uczeń uzasadnia, że godność człowieka jest podstawą różnych systemów moralnych; wyjaśnia, że jest ona źródłem powszechnych, przyrodzonych, nienaruszalnych i niezbywalnych wolności i praw człowieka; analizuje sformułowania preambuły Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

Uczeń wykazuje, że prawa człowieka muszą być chronione; wyjaśnia rolę Rzecznika Praw Obywatelskich i podaje przykłady jego działań.

Uczeń przedstawia przykłady działań organizacji pozarządowych na rzecz ochrony praw człowieka; uzasadnia potrzebę przeciwstawiania się zjawiskom braku tolerancji wobec różnych mniejszości.

Etyka, IV-VIII klasa

Treści nauczania

Uczeń podaje przykłady okazywania szacunku wobec rodziców, nauczycieli, koleżanek i kolegów oraz innych ludzi – dorosłych i dzieci.

Uczeń uzasadnia, dlaczego należy okazywać szacunek innym osobom.

Uczeń uzasadnia, dlaczego należy okazywać szacunek innym osobom.

Uczeń rozpoznaje i charakteryzuje różne przejawy przemocy; wyjaśnia pojęcie cyberprzemocy.

Uczeń zna i wyjaśnia formułę zasady niekrzywdzenia oraz posługuje się tą zasadą do rozważania wybranych problemów moralnych.

Etyka, liceum i technikum

Treści nauczania

wyjaśnia, dlaczego człowiekowi należy okazywać szacunek; kształtuje postawę szacunku wobec każdego człowieka.

Identyfikuje i analizuje problemy moralne dotyczące kwestii wolności słowa i jej granic.

podaje przykłady właściwego i niewłaściwego wykorzystywania nowych technologii, w szczególności technologii informatycznych.